

บทที่ 5

บทวิเคราะห์ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องกระบวนการการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสิ่งทอพื้นบ้าน ที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ของตำบลทุ่งกล้วย กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา เป็นการศึกษา การเปลี่ยนแปลงในมิติทางวัฒนธรรมของชุมชน ที่เกิดจากการส่งสมภูมิปัญญาของชาวบ้าน ทั้งในแง่ของ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน โดยผ่านกระบวนการสืบทอดวัฒนธรรมจาก คนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งได้อย่างไร จากผลการศึกษาดังกล่าวอาจจะวิเคราะห์ได้ ดังต่อไปนี้

5.1 การเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของสิ่งทอพื้นบ้าน

การผลิตผ้าทอของกลุ่มผ้าทอตำบลทุ่งกล้วยมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากส่วนใหญ่กลุ่ม ดังกล่าวอพยพมาจากจังหวัดต่างๆ ในเขตภาคเหนือ มีทั้งกลุ่มคนเมือง กลุ่มคนไทลื้อ และกลุ่มคน ของ ผู้หญิงในกลุ่มทุกคนที่อพยพมาส่วนใหญ่ มีความรู้และมีฝีมือในการทอผ้าเป็นกันแทบทุกคน และมักทอผ้าฝ้ายพื้นเมือง โดยใช้ฝ้ายที่มีการปลูกไว้ตามหัวไร่ปลายนา เพื่อไว้ใช้เองในครัวเรือน

○ การทอผ้าเริ่มทอกันตั้งแต่เมื่อเริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน โดยมีเหตุปัจจัยคือ

- 1) มีการปลูกฝ้ายตามหัวไร่ปลายนาของตนเอง
- 2) มีการทำอุปกรณ์การทอผ้าขึ้นใช้เอง โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ส่งสมมา
- 3) ชาวบ้านผู้หญิงมีทักษะการทอผ้ามาจากถิ่นเดิมแล้ว
- 4) สัตว์ใช้ย้อมเป็นสีจากธรรมชาติ ซึ่งหาได้ในหมู่บ้าน
- 5) ฝ้ายที่ปลูกในหมู่บ้าน เป็นพันธุ์พื้นเมือง ที่ปลูกกันในหมู่บ้านมาโดยตลอด

การทอผ้าฝ้ายดังกล่าวมุ่งเน้นการทอไว้ใช้ในครัวเรือน หรือถ้าหากเหลือใช้ในครอบครัว จึงจะแบ่งขายให้กับคนภายในชุมชน หรือชุมชนใกล้เคียง

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2530 ชาวบ้านมีการทอผ้าฝ้ายน้อยลง เนื่องจากมีการนำเส้นด้ายโทเร หรือฝ้ายประดิษฐ์ และด้ายไหมพรมมาทอแทนฝ้ายที่กำลังจะหมดไป เหตุปัจจัยการเปลี่ยนแปลงในช่วงนี้ก็คือ

- 1) ชาวบ้านไม่นิยมปลูกฝ้าย เพราะเอาที่ดินไปใช้ประโยชน์ทางการเกษตรเต็มพื้นที่
- 2) ฝ้ายที่ปลูกมักจะเป็นโรคได้ง่าย ต้องมีการบำรุงรักษา ทำให้ยุ่งยากต่อการดูแลรักษา

- 3) การทอผ้าฝ้ายมีขั้นตอนที่ซับซ้อนมาก โดยเฉพาะในกระบวนการย้อมสี ส่วนการทอผ้าประดิษฐ์ทำให้สะดวก รวดเร็ว อีกทั้งหาซื้อง่าย
- 4) สีจากเส้นฝ้ายประดิษฐ์มีความเข้มกว่าสีที่ย้อมจากวัสดุธรรมชาติ และมีสีให้เลือกมากกว่า
- 5) ชาวบ้านนำผ้าที่ทอไปจำหน่ายยังต่างถิ่น ได้รับความนิยจากผู้ซื้อ มากกว่า ผ้าฝ้าย เนื่องจากมีสีสันสวยงาม

จากการส่งเสริมนโยบายของภาครัฐที่มุ่งส่งเสริมการผลิตผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบกับกระแสการตื่นตัวนิยมผ้าไทย ทำให้ประชาชนสนใจผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือกันมากขึ้น มีการพัฒนาทักษะกระบวนการผลิตย้อมสีธรรมชาติ วิธีการทอที่ผสมผสานวัสดุธรรมชาติ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม รวมทั้งมีการส่งเสริมการปลูกฝ้ายกันตามไร่ สวน หรือพื้นที่ว่างจากผลิตผลอื่น ๆ ภายในพื้นที่ของตนเอง ปัจจัยที่ทำให้มีการพัฒนาในช่วงนี้ คือ

- 1) ชาวบ้านมีการอบรมวิธีการทอผ้า การย้อมและการปลูกฝ้าย จากหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน
- 2) มีสมาชิกของกลุ่มเพิ่มมากขึ้น มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายภายในตำบล จังหวัด และภาค
- 3) มีการติดต่อสังคมภายนอก ทำให้พบเห็นแบบอย่างผ้าทอหลากหลายจากที่อื่น แล้วนำมาประยุกต์ดัดแปลงตามความต้องการของตน รวมถึงคนซื้อ
- 4) มีผู้นำตัวอย่างมาจ้างทอ เกิดการจ้างทอปริมาณเพิ่มมากขึ้น

5.1.1 การดำรงอยู่ของการทอผ้า

ในการที่ชาวบ้านมีการสืบทอดการทอผ้าต่อกันมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น จากการศึกษาพบว่า มีแนวคิดและปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบ คือ ชาวบ้านยังมีลักษณะเป็นชุมชนที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน เพราะส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน มีแรงเกะเกี้ยวภายใน การทำกิจกรรมใด ๆ มักจะเกิดจากภูมิปัญญาของตนเองที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ดังนั้นการทอผ้าของชาวบ้านที่ดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบันจะมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

- 1) แรงเกะเกี้ยวภายในกลุ่มของผู้ทอผ้า เป็นลักษณะฉันทที่พี่น้องแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบ มีความเรียบง่ายเข้าใจการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม
- 2) การดำรงอยู่ของทรัพยากร ชาวบ้านให้ความสนใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นำทรัพยากรมาใช้อย่างคุ้มค่า มีพื้นที่ใช้สอยที่เพียงพอกับสมาชิกภายในตำบล ไม่มีความขัดแย้งในเรื่องการแบ่งปันทรัพยากรธรรมชาติ

3) การให้ความสำคัญของการทอผ้า ผู้นำครอบครัวให้การสนับสนุนงานทอผ้า ก่อให้เกิด สัมพันธภาพของสมาชิกในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

4) การทอผ้าเป็นวัฒนธรรม ที่มีการถ่ายทอดให้เยาวชน ลูก หลานในช่วงปิดภาคเรียน มีการส่งเสริมการทอผ้าให้กับทุกคนที่สนใจ ไม่หวงแหนความรู้ เป็นการถ่ายทอด ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

5) ผ้าทอพื้นบ้าน มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความจำเป็นขั้นพื้นฐานการดำรงชีวิต และเพื่อสนองความต้องการทางจิตใจ เป็นการเปิดโอกาสให้เข้าไป มีบทบาทในวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชน

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงการทอผ้าจากการทอไว้ใช้เอง มาเป็นการทอเพื่อจำหน่าย เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงทางด้านการตลาด หรือด้านเศรษฐกิจเท่านั้น ส่วนวิถีการ ดำเนินชีวิตอื่นๆ มีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย โดยเฉพาะ โครงสร้างความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้องที่ เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้เป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

5.1.2 บทบาทผ้าทอพื้นบ้านในปัจจุบัน

ปัจจุบันการทอผ้าเพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐานนั้น ยังมีความสำคัญบ้างที่ต้องยึดถือปฏิบัติ เช่น ผ้าซิ่น ผ้าชะม้า ส่วนผ้าที่ใช้ในครัวเรือนอื่นๆ นั้น ก็มีทอใช้เองบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะใช้ผ้าตามตลาดทั่วไป เนื่องจากราคาถูกกว่าผ้าทอ ส่วนผ้าทอที่ใช้เพื่อบ่งบอกถึงฐานะปัจจุบัน ไม่ปรากฏ รวมถึงการแต่งกายเพื่อบ่งบอกถึงวัฒนธรรม ความเป็นเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ก็ไม่นิยมที่จะแสดงในการแต่งกายในชีวิตประจำวัน ทั้งกลุ่มคนเมือง ชาวไทลื้อต่างก็แต่งกายตามสมัยนิยม กลุ่มคนสูงอายุมีการสวมใส่อยู่บ้าง โดยการนุ่งซิ่นเป็นลายขวางสลับสี ดินซิ่นสีดำ หรือซิ่นมัดก่าน ซิ่นเก็บมุก และซิ่นม่าน เป็นต้น เสื้อมีแถบแดงที่คอและแขน ตัวสั้น แหวกป้ายข้างขลิบด้วยผ้าสีต่างๆ แต่ส่วนใหญ่ใช้สีแดง เสื้อและผ้าซิ่นมักย้อมเป็นสีดำ และมักนิยมเกล้าผมศีรษะ โปกผ้าด้วยผ้าอ้า หรือสีขาว ยกเว้นในงานประเพณีของหมู่บ้าน ตำบลในวัฒนธรรมกาลต่างๆ เท่านั้น จึงจะใส่กันทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ถ้าหากเป็นเด็กและวัยรุ่นหรือวัยหนุ่ม-สาว มักใช้ผ้าที่มีสีสัน ลวดลายมากขึ้นเพื่อความสวยงามตามสมัยนิยม แต่รูปแบบของเสื้อและซิ่นการตัดเย็บก็ยังคงเดิม ยกเว้นผ้าโปกศีรษะจะนิยมสีขาว สีชมพูและสีเหลือง

ส่วนผ้าทอที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีต่างๆ นั้น ปัจจุบันมีบทบาทน้อยมาก เนื่องจากประเพณีต่างๆ และพิธีกรรมบางอย่างได้ลดขั้นตอนในการปฏิบัติลง ทำให้บทบาทของผ้ามีความสำคัญน้อยลง ที่เห็นได้ชัดเกี่ยวกับบทบาทของผ้ากับพิธีกรรม ก็คือ การ

บวช การทำบุญบ้าน การทำบุญอุทิศ ผ้าป่า งานสลากภัต การเผาศพจึงยังมีผ้าเข้าไปเกี่ยวข้องกับอยู่ในบางขั้นตอน เช่น ผ้าที่ใช้ห่อศพ เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาเมื่ออิทธิพลต่อความคิดของชาวบ้านมากขึ้น ประกอบกับภาระกิจของชาวบ้านมีมากขึ้น แต่ทางด้านจิตใจนั้นชาวบ้านก็ยังคงยึดถือปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญด้วยผ้า การทอผ้าไว้ให้ลูกหลาน การให้ผ้าทอแก่ผู้เคารพนับถือตามเทศกาลต่างๆ หรือการนำผ้าไปใช้ในสิ่งที่ตนเองพึงพอใจ แม้ว่าปัจจุบันจะมีเหลือน้อยแล้วก็ตาม

ระบบการถ่ายทอดการทอผ้า ในปัจจุบันมีการถ่ายทอดกระบวนการทอผ้าที่เป็นลักษณะทางการมากขึ้น จากแต่เดิมมีการถ่ายทอดอย่างไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนใหญ่ผู้ที่รับการถ่ายทอดการทอผ้ามักเป็นผู้หญิงที่มีครอบครัวแล้ว ส่วนในวัยเด็ก และวัยรุ่น-สาว ไม่ค่อยจะให้ความสำคัญกับงานทอผ้า มักที่จะเรียนหนังสือและแสวงหางานทำนอกบ้าน เพื่อผลตอบแทนเป็นลักษณะเงินเดือนมากกว่าที่จะมีรายได้ที่ไม่แน่นอนในการทอผ้า ดังนั้นในตำบลทุ่งกล้วยจึงได้พยายามที่จะให้เด็กและเยาวชนได้รับการสืบทอดงานทอผ้าที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษ โดยการจัดการอบรม และเรียนรู้วิธีการทอผ้าในช่วงปิดภาคเรียน เพื่อเป็นการสืบสานการทอผ้าให้คงอยู่ โดยการที่ผู้นำในชุมชนจะนำเอาการทอผ้าเป็นหลักสูตรการสอนให้กับเด็กในโรงเรียนของหมู่บ้านต่อไป

ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าที่ผ่านการจัดেলাในครอบครัวและสังคม ดังจะเห็นได้จาก

ในวัยเด็ก จะได้รับการอบรมเลี้ยงดูและเรียนรู้งานเรือนควบคู่กับการทอผ้าจากยาย แม่ ญาติผู้ใหญ่

ในวัยสาว ต้องทอผ้าให้เป็น เพราะถือว่าการทอผ้าเป็นหน้าที่และคุณสมบัติอย่างหนึ่งของผู้หญิงที่พร้อมจะออกเรือนมีครอบครัวได้ เหมือนดังคำกล่าวที่ว่า หญิงใดทอผ้าทอหูกไม่เป็น ก็ไม่ควรจะแต่งงาน อีกทั้งในสมัยก่อนผู้ชายจะจับผู้หญิงก็ดูจากงานฝีมือด้านการทอผ้า

ในวัยผู้ใหญ่ วัยนี้จะแต่งงานแล้ว มีภาระในครอบครัว มีการทอผ้าไว้ใช้เองในครอบครัวตามเทศกาลต่างๆ จวบจนถึงปัจจุบันวัยนี้ยังทอผ้าเป็นส่วนมาก แต่จะเน้นการทอเพื่อขายหรือรายได้เสริมให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง หรือบางคนนำมาเป็นอาชีพหลักของครอบครัว

ในวัยชรา จะทำหน้าที่อบรมสั่งสอนและถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ให้ลูก หลาน หลาน หรือผู้ที่ต้องการรู้ภายในชุมชน หรือละแวกใกล้เคียง โดยไม่หวังวิชาความรู้แต่อย่างไร บางครั้งกลับทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นคนที่มีคุณค่าในสังคมอยู่

ด้านความเชื่อที่เกี่ยวกับการทอผ้า ปัจจุบันมีการทอผ้าเพื่อเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว ทำให้มุ่งผลิตเพื่อการจำหน่ายมากกว่าที่จะใช้ประกอบในพิธีกรรมต่างๆ อีกทั้งบางพิธี

กรรมได้ลดขั้นตอนลง ทำให้บทบาทของผ้าทอลดลง แต่ความเชื่อที่ตอบสนองด้านจิตใจสะท้อนออกมาในลวดลายผ้านั้น ยังคงมีอยู่บ้างในผู้สูงอายุ ส่วนวัยรุ่นนั้นมีทัศนคติที่แตกต่างกันไป โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับผ้าทอในด้านพิธีกรรมต่างๆ นั้นนับวันจะยิ่งห่างไกลออกไปจากจิตใจ เนื่องจากการเรียนรู้จากสังคมภายนอก ระบบการศึกษา การสื่อสาร ทำให้ค่านิยมของเด็กและวัยรุ่นจะเป็นไปตามกระแสของวัฒนธรรมตะวันตก มีการแต่งกายด้วยผ้าที่ทันสมัยโดยทั่วๆ ไป ยกเว้นในงานพิธีที่ต้องเข้าร่วมในลักษณะการบังคับ เช่น โรงเรียนให้นักเรียน นักศึกษา เข้าร่วมในงานพิธีสำคัญและให้สวมใส่เครื่องแต่งกายที่แสดงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมตนเอง

5.2 กระบวนการทอผ้ากับสังคมและวัฒนธรรม

5.2.1 การทอผ้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

เนื่องจากตำบลทุ่งกล้วยมีการอพยพมาอาศัยอยู่ร่วมกัน ของกลุ่มคนที่แตกต่างทางวัฒนธรรม คือกลุ่มวัฒนธรรมของคนเมือง และกลุ่มวัฒนธรรมของไทลื้อ ชาวบ้านมีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ ทั้งในเรื่องภาษาและความเป็นอยู่ เพื่อให้เข้าสู่สังคมวัฒนธรรมเดียวกัน ส่วนใหญ่ชาวบ้านทางภาคเหนือ ไม่ว่าจะอพยพมาจากจังหวัดใด ก็สามารถอยู่ในสังคมด้วยกันได้อย่างรวดเร็ว สังคมของชาวบ้านทุ่งกล้วยก็เช่นกัน เนื่องจากโครงสร้างของสังคมชาวบ้าน คือการนับถือผู้อาวุโส มีพิธีกรรม ความเชื่อและระบบศาสนา ซึ่งจะช่วยให้มีการควบคุมความประพฤติของชาวบ้าน ให้อยู่ในกรอบของจารีตประเพณีและรักษาไว้ซึ่งความสามัคคีของชาวบ้านด้วยกัน

ในการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงของชาวบ้านนั้น ไม่ว่าจะเป็นคนเมืองหรือชาวไทลื้อ เมื่อเริ่มมาอยู่ร่วมกันก็ให้เกิดความรู้สึกเป็นกลุ่มคนเดียวกัน ไม่มีการแบ่งแยก มองดูจากภายนอกโดยผิวเผินเหมือนคนกลุ่มเชื้อชาติเดียวกัน การแต่งกายเป็นลักษณะบุคคลทั่วๆ ไป นอกจากการที่กลุ่มไทลื้อเมื่อพบกลุ่มคนเดียวกันก็อาจจะพูดภาษาลื้อตอบได้กันและกันเท่านั้น ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีอายุตั้งแต่ 30 ปี ขึ้นไป แต่คนรุ่นใหม่ปัจจุบันไม่นิยมพูดลื้อ ชาวบ้านยังสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติมีความสุข ชาติพันธุ์ไม่เป็นอุปสรรคของการอยู่ร่วมกัน แต่ก็ยังคงรักษาธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มตนไว้ ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ครอบครัว และกลุ่มเครือญาติ เมื่อมีปัญหาอะไร ก็จะใช้ความอาวุโสในเครือญาติแก้ไขปัญหานั้นเป็นอันดับแรก หลังจากนั้นจึงให้เป็นความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ต่อไป

ในการทอผ้าของชาวบ้าน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะของสังคมภายในหมู่บ้าน แต่การทอผ้าก็ทำให้สังคมของชาวบ้านพึ่งตนเองได้ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างอิสระ เป็นไปตามกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลง อาศัยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน

อีกทั้งการทอผ้าทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในสังคม สตรีได้มีโอกาสใช้ความสามารถที่แท้จริงทั้งใน ด้านความรู้ ความสามารถ ความคิด การตัดสินใจทำงานอย่างเต็มที่ ได้เรียนรู้การแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ในการเป็นผู้นำของสังคม เกิดการยอมรับในกลุ่มคนทำงานทั้งภาครัฐ และเอกชน อีกทั้ง ทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกในความเป็นเจ้าของผลงานของตน ขณะเดียวกันการทอผ้าได้ แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างและหน้าที่ในสังคม กระบวนการผลิตในแต่ละส่วนจะทำหน้าที่ที่เอื้อ ประโยชน์ซึ่งกันและกัน ทำให้สมาชิกในสังคมมีความสอดคล้องและเข้าใจในสถานภาพ บทบาท ค่านิยม ความเชื่ออาทร ในการอยู่ร่วมกันในสังคม

กระบวนการทอผ้ามีองค์ประกอบย่อยที่มีความสัมพันธ์กันตามความเชื่อ และมีการปฏิบัติสืบต่อกันมา เมื่อข่าวสารแพร่กระจายเข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้เกิดความแตกต่างในด้านความคิด โลกทัศน์ จะมีมากขึ้นเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่า จะยอมรับข่าวสารนั้นมากน้อย เพียงใด ถึงแม้ชาวบ้านมีบรรทัดฐานเดียวกันและแตกต่างกันทางด้านชาติพันธุ์ก็ตาม แต่ทุกคนก็มีความคิดและจุดประสงค์เดียวกัน การทอผ้าซึ่งยังคงอยู่ในชุมชน และพร้อมที่จะพัฒนางานทอผ้าให้ เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ถึงแม้ในบางครั้งอาจมีความขัดแย้งกันบ้าง แต่ความขัดแย้งก็นำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น นำไปสู่สถานะที่ดีกว่าเก่าได้

การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ดังกล่าว เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ซ้ำซ้อนยุ่งยาก ไม่แตกต่างจากสิ่งที่เคยปฏิบัติกันมา ที่ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติอยู่ก่อนแล้ว การเปลี่ยนแปลงจะเป็น ลักษณะค่อยเป็นค่อยไป แต่อยู่ในแนวที่เป็นค่านิยมดั้งเดิมของชาวบ้าน คือ การประหยัด อดออม การทำงานหนักที่ต้องใช้แรงงานเข้าแลก และการตอบแทนซึ่งกันและกัน ถึงแม้ว่าจะมีอิทธิพลจาก วัฒนธรรมแห่งความทันสมัยแทรกแซงก็ตาม ก็ไม่แน่ใจนักว่าในอนาคตการทอผ้าซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของไทยดั้งเดิม จะมีผู้สืบทอดต่อไปหรือถึงเวลาที่จะต้องสูญสลายไป

5.2.2 กระบวนการผลิตผ้าทอพื้นบ้านในด้านวัฒนธรรม

จากการศึกษาประวัติการทอผ้าของชาวบ้านทุ่งกล้วย พบว่าชาวบ้านได้รับวิธีการ ทอผ้ามาจากบรรพบุรุษและจากผู้รู้ผู้ชำนาญ มีการพัฒนารูปแบบการทอให้เหมาะกับยุคสมัยมา ตลอด อาศัยจากประสบการณ์ที่เคยทอจากลวดลายประยุกต์พื้นฐานมาสู่ลวดลายใหม่ๆ ส่วนมากผู้ที่ ทอผ้านั้นจะมีอายุตั้งแต่ 30 ปี ขึ้นไป และมักเป็นสตรีที่มีครอบครัวแล้ว โดยจะทอผ้าหลังจากว่าง จากการทำนา ทำสวนต่างๆ แล้ว มีการอบรมสั่งสอนงานภายในบ้าน เป็นหน้าที่ของแม่บ้านหรือแม่ เรือน ความชำนาญในการทอผ้าจะเพิ่มขึ้นตามอายุของผู้หญิง ชาวบ้านพร้อมรับผิดชอบในหน้าที่ ของแม่บ้านแม่เรือน ในฐานะสมาชิกในครอบครัว โดยการแบ่งงานกันดังตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5 แสดงการทอผ้าในฐานะที่เป็นกระบวนการจัดเวลาทางสังคม

ช่วงอายุ	การจัดเวลาทางสังคม		สถาบันและกลุ่มในสังคม
	การทอผ้า	กิจกรรมด้านอื่นๆ	
อายุ 7-10 ปี	เริ่มเรียนรู้การปลูกพืช ปลูกฝ้าย	ช่วยทำงานบ้าน และในนา ไร่ สวน และร่วมกิจกรรมโรงเรียน	โรงเรียน, ครอบครัว เครือญาติ
อายุ 10-20 ปี	เรียนรู้ในการเก็บ และเตรียมอุปกรณ์การทอ เช่น ปั่นฝ้าย การกวักฝ้าย เป็นต้น เป็นการเรียนรู้การทอผ้าทุกขั้นตอน แต่ไม่ชำนาญ	ช่วยทำงานบ้าน ไร่ นา สวน เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน	โรงเรียน, ครอบครัว, เครือญาติ และกลุ่มเพื่อน
อายุ 20 ปี-แต่งงาน	มีความชำนาญในการทอมากขึ้น และเตรียมทอไว้ใช้เอง รวมทั้งเตรียมทอไว้ใช้ในพิธีแต่งงาน	ช่วยทำงานบ้าน ไร่ นา สวน เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน	โรงเรียน, ครอบครัว, เครือญาติ และกลุ่มเพื่อน
หลังแต่งงาน-50 ปี	ทอผ้าไว้ให้สมาชิกในครอบครัว และในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ	รับผิดชอบงานในบ้าน ร่วมงานพิธีกรรม งานประเพณี และเริ่มสอนการทอผ้าให้ลูก	ครอบครัว, เครือญาติ, เพื่อนบ้าน และชุมชน
อายุ 50 ปี-เสียชีวิต	ทอผ้าให้สมาชิกในครอบครัว และช่วยลูกหลานในกระบวนการที่พอจะทำได้ รวมทั้งการถ่ายทอดการทอผ้าให้ลูกหลาน	รับผิดชอบงานในชุมชน ในพิธีกรรมต่างๆ สอนลูกหลานให้ทอผ้า รวมทั้งการเลี้ยงลูกหลาน	ครอบครัว, เครือญาติ, เพื่อนบ้าน และชุมชน

จากตารางที่ 5 จะเห็นได้ว่ากระบวนการอบรมสั่งสอน และการเรียนรู้กระบวนการทอผ้าจะเริ่มตั้งแต่เด็กไปจนถึงวัยชรา ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน แม้กระทั่งวัยชรา ก็ยังมีกิจกรรมที่เป็นความผูกพันในครอบครัว และชุมชน โดยใช้เวลาในการดูแลลูกหลานและทำงานบ้าน รวมทั้งการช่วยงานทอผ้าในขั้นตอนที่พอจะทำได้ ที่ไม่ต้องใช้สายตามากนัก เช่น การปั่นฝ้าย การกวักฝ้าย เป็นต้น นางบุญหนา อินปิ่น (2545) การทอผ้าในระยะแรกก็เป็นการทอผ้าจาก ย่า ยาย

สู่แม่ แม่สู่ลูก หลาน สืบต่อกันมาเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้หญิงในสมัยก่อนทอผ้าเป็นทุกคน ทุกขั้นตอนของการผลิตผ้าทอ สมาชิกครอบครัวที่เป็นผู้หญิงจะต้องมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน โดยเริ่มกันตั้งแต่การปลูกฝ้ายตามหัวไร่ปลายนานหรือที่ว่างเปล่าในสวน ทูครอบครัวจะปลูกฝ้ายไว้ปลูกต้นหอมไว้เป็นสีเขียว รวมถึงการนำเอาเปลือกจากต้นไม้ต่างๆ นำมาเป็นสีย้อมผ้า โดยเอามาจากต้นไม้ที่มีอยู่ตามไร่ นา สวน ของตนเองบ้าง ในป่าละเมาะใกล้บ้านบ้าง ซึ่งไม่ใช่การทำงานเพื่อให้มีสิ่งของไว้ใช้สอยหรือเพิ่มรายได้เท่านั้น แต่เป็นการถ่ายทอดจากประสบการณ์เรียนรู้จากของจริงตลอดทุกขั้นตอน ทุกคนในครอบครัวมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดและจะซึมซับความผูกพันสายใยของครอบครัวเข้าไปด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นการสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของการถ่ายทอดแบบภูมิปัญญา โดยไม่ต้องอาศัยทฤษฎีจากตำรา แต่เป็นการถ่ายทอดจากประสบการณ์การเรียนรู้จริงจากบรรพบุรุษที่เป็นรากฐานหรือพื้นฐาน ที่เราเรียกว่า วัฒนธรรม

การทอผ้ายังแสดงให้เห็นถึงการแบ่งหน้าที่กันทำงานระหว่างเพศในสังคม การทอผ้าเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิง แต่ผู้ชายทำหน้าที่ในการช่วยเหลือจัดหาอุปกรณ์การทอ การซ่อมแซม รวมถึงการมีส่วนร่วมในกระบวนการทอผ้า ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6 แสดงการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศในกระบวนการทอผ้า

กิจกรรม	เพศหญิง	เพศชาย
การปลูกฝ้าย	เพาะปลูกต้นฝ้าย	เตรียมดินปลูกฝ้าย เช่น ไถพรวน ขุดหลุมเตรียมปลูก
การทอผ้า	ทอผ้าตามกระบวนการ ตั้งแต่การปั่นฝ้าย จนกระทั่งได้ผ้าเป็นผืน	ทำเครื่องมือในการทอ เช่น กี่ กระสวย ฯลฯ และอุปกรณ์การเตรียมฝ้าย เช่น กวักฝ้าย อีด กังคืดฝ้าย ฯลฯ
การย้อมสี	ย้อมใยฝ้าย	หาเปลือกไม้ ใบไม้ ฟืน เป็นต้น

จากตารางที่ 6 เป็นการแบ่งหน้าที่การทำงานในครอบครัวของชาวบ้าน ซึ่งต้องมีการเกื้อกูลซึ่งกันและกันภายในครอบครัว เป็นแรงยึดเหนี่ยวให้เกิดความสามัคคีที่ดีในครอบครัว บางครั้งยังเผื่อแผ่ให้เพื่อนบ้านใกล้เคียงอีกด้วย

การพัฒนาช่องทางการตลาด

เพื่อให้หัตถกรรมทอผ้าเข้าสู่ระบบธุรกิจชุมชน โดยการใช้เอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชุมชน และการปลอดภัยจากภาวะความเสี่ยงทางสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เป็นจุดเด่นในการให้ข้อมูลข่าวสารในยุคของการสื่อสารไร้พรมแดน และจะช่วยให้อัตราคุณค่าของหัตถกรรมทอผ้าให้เด่นชัดขึ้น และสอดคล้องกับตลาดที่ทำธุรกิจเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือธุรกิจเพื่อสิ่งแวดล้อม (Green Business)

การให้ข้อมูลข่าวสาร

เพื่อการรับรู้ เข้าใจ ตระหนัก เพื่อการตัดสินใจอย่างถูกต้องในการทำหัตถกรรมทอผ้าโดยมุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องมีวิธีการหรือช่องทางที่หลากหลายทั้งในรูปขององค์ความรู้ การลงมือปฏิบัติจริง และสื่อต่างๆ จึงจะทำให้กระแสการผลิตเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นรูปธรรมในการปฏิบัติที่ชัดเจนได้

5.2.3 กระบวนการทอผ้ากับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาครั้งนี้พบว่า การเปลี่ยนแปลงการผลิตผ้าทอนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยเป็นค่อยไป ตามแต่ความพึงพอใจของผู้ทอผ้า เป็นการปรับเปลี่ยนที่ไม่เห็นเด่นชัด ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ซื้อ ทั้งนี้เป็นผลมาจากประเพณีนิยมของการแต่งกายภายในและภายนอกชุมชน เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวบ้านยังมีพื้นฐานทางการเกษตร การทอผ้าจึงเป็นรายได้เสริม มีเพียงบางหมู่บ้าน หรือบางคนเท่านั้น ที่ยึดเอาการทอผ้าเป็นอาชีพหลักของครอบครัว เนื่องจากบางคนไม่มีที่ดินทำการเกษตร ประกอบกับในขณะนี้สังคมภายนอกให้ความสนใจกับผ้าทอ งานที่ผลิตจากฝีมือชาวบ้าน และที่สำคัญไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จึงทำให้มีคนสนใจงานผ้าที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านมากขึ้น

การถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งนั้น ต้องอาศัยเวลาในการพัฒนาเปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่ได้มา อาจไม่ก้าวทันกับการเปลี่ยนแปลงในระบบทุนนิยม ที่ใช้เครื่องเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่การเปลี่ยนแปลงในด้านภูมิปัญญานั้น จะใช้ความเป็นประเพณีนิยม ค่านิยม วัฒนธรรมพื้นบ้าน และสิ่งอื่นๆ ที่มีลักษณะเป็นนามธรรม สะท้อนออกมากับงานผ้าทอแต่ละผืน โดยใช้จิตวิญญาณในการสื่อหรือถ่ายทอดออกมา นับเป็นงานที่ให้คุณค่ามากกว่าที่ออกมาจากเครื่องจักรหรือเทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิตผ้าเพื่อใช้ โดยเฉพาะในช่วงยุคนิคมอุตสาหกรรมกำลังเฟื่องฟู ส่งผลให้กระทบกับงานผลิตของชาวบ้าน เนื่องจากผู้คนหันมาสนใจกับผ้าทอจากโรงงาน เนื่องจากราคาถูก สะดวก รวดเร็ว ทำให้เกิดวิกฤตด้านงานทอผ้าช่วงระยะหนึ่ง แต่ปัจจุบัน

นโยบายของรัฐที่มุ่งส่งเสริมการพัฒนาให้กับชุมชนรากหญ้า ให้มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง นำภูมิปัญญาที่มีอยู่ดั้งเดิมเข้ามาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาในภาวะที่เศรษฐกิจตกต่ำ ในรูปของหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ตำบลทุ่งกล้วยก็ได้นำผ้าทอเป็นของดีประจำตำบล หรือหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เช่นเดียวกัน

สำหรับการผลิตผ้าทอของชาวบ้าน ที่ยังไม่สามารถเป็นการผลิตเพื่อการค้าได้นั้น เนื่องจากปัจจัยหลายๆ ด้าน เป็นต้นว่า รูปแบบของผลิตภัณฑ์ยังไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากเดิม ถึงแม้จะเปลี่ยนแปลงจากฝ้ายมาเป็นฝ้ายประดิษฐ์ และกลับมาเป็นฝ้ายอีกครั้งหนึ่งก็ตาม แต่ก็ยังเป็นการผลิตเพื่อการนำมาใช้ประเภท เครื่องแต่งกาย หมวก กระเป๋า และของใช้ภายในครอบครัวเท่านั้น ส่วนตลาดของผ้าทอนั้นก็ยังคงใช้สายดั้งเดิมที่เคยมี หรือถ้าหากจะมีตลาดใหม่ๆ ก็เป็นการนำตลาดเดิมมาผสมผสานกันในผืนผ้าเดียวกัน ยังไม่สามารถทำตลาดใหม่ ดังเช่นที่จังหวัดอื่นๆ นิยมคัดแปลงอยู่ในขณะนี้ เนื่องจากชาวบ้านยังขาดทักษะการพัฒนา อีกทั้งยังเกิดจากความเคยชินในการทอตลาดที่เป็นอยู่

การตลาด เนื่องจากกลุ่มผ้าทอตำบลทุ่งกล้วยไม่มีตลาดรับซื้อที่แน่นอน ที่ผ่านมานั้นอาศัยการขายจากลูกหลานภายในตำบล ที่เดินทางไปทำงานต่างจังหวัด แล้วนำผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายให้ และอาศัยการจำหน่ายในร้านค้าของหน่วยงานภาครัฐที่ได้จัดขึ้นในเทศกาลต่างๆ แต่ปัจจุบันตลาดผ้าของชาวบ้านได้รับผลกระทบ เนื่องจากตำบลทุ่งกล้วยอยู่ติดกับแนวชายแดนไทย-ลาว ซึ่งด้านประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวก็มีการผลิตผ้าทอเช่นกัน อีกทั้งราคาผ้าจากฝั่งลาวนั้นมีราคาถูกกว่า ทำให้ประชาชนทั่วไปหันไปนิยมผ้าทอจากฝั่งลาว ที่เป็นเช่นนี้เพราะประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีแรงงานค่าแรงต่ำ ทำให้ต้นทุนการผลิตผ้าทอต่ำไปด้วย

นอกจากนั้นกลุ่มทอผ้ากลุ่มนี้ยังไม่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมด้านทักษะโดยเฉพาะการทอผ้า การออกแบบลวดลายให้ทันกับความต้องการของผู้บริโภค การย้อมสีผ้าให้ได้มาตรฐานที่ผ่านมาจะมีการให้การอบรมเป็นครั้งคราวไป และปัญหาที่สำคัญที่สุดก็คือการหาตลาดรองรับผลิตภัณฑ์

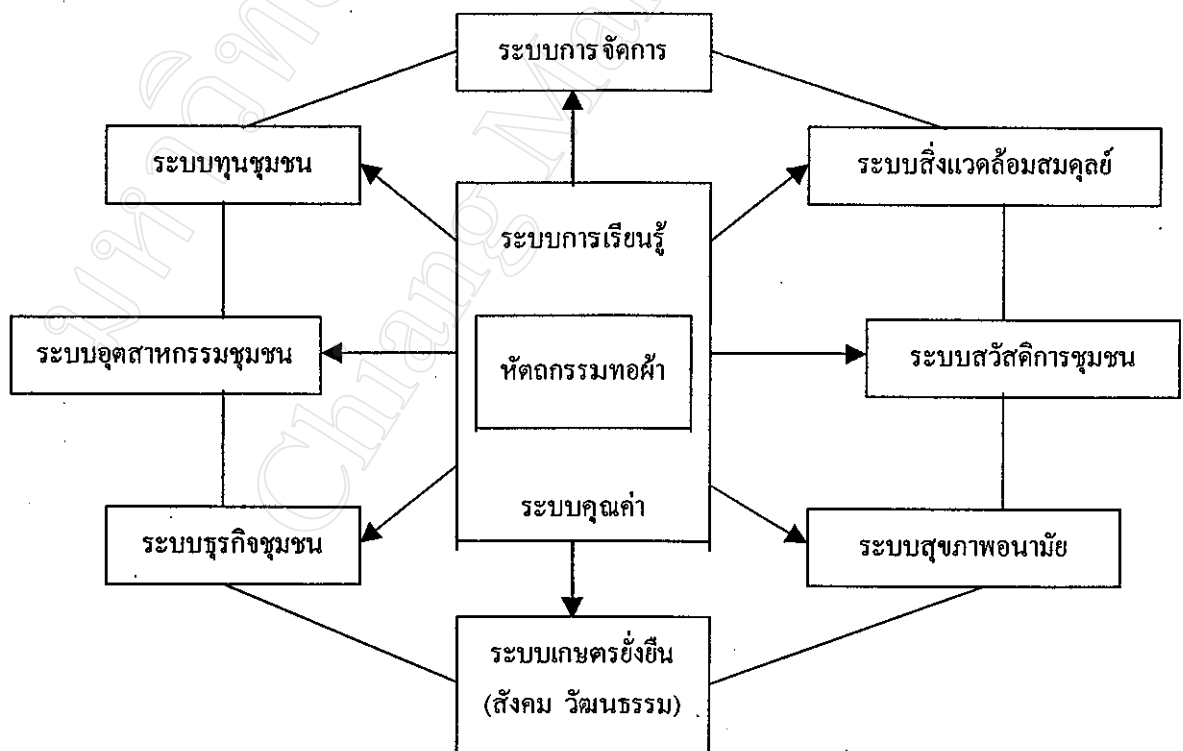
ขาดการส่งเสริมการลงทุนจากภาคเอกชน เนื่องจากอาชีพทอผ้าเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้าน อาศัยความปราณีต ฝีมือจากทักษะการทอของชาวบ้าน ทำให้ผลิตงานออกมาไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับความพอใจในการทอของชาวบ้านเอง ทำให้นักธุรกิจไม่ได้เข้ามาลงทุนหรือเข้ามาดำเนินการด้านการจำหน่ายที่ชัดเจน เนื่องจากกลุ่มทอผ้าตำบลทุ่งกล้วยยังไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากนัก ประกอบกับเกิดการเปรียบเทียบราคาระหว่างผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้าตำบลทุ่งกล้วย กับผ้าที่มาจากแนวชายแดนไทย-ลาว และไม่มั่นใจในประสิทธิภาพการผลิตให้ทันต่อความต้องการ

ของตลาด เพราะชาวบ้านรวมกลุ่มทอผ้ากันเองอย่างไม่เป็นทางการ ถึงแม้จะมีระบบโครงสร้างการทำงานของกลุ่มก็ตาม แต่ทุกอย่างก็ขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้ทอแต่ละคนอยู่นั่นเอง

จากปัจจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการทอผ้า นั้น ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงจากการทอขึ้นไว้ใช้ในครอบครัวอย่างเดียว มาเป็นการขายเป็นอาชีพเสริมหรืออาชีพหลักของครอบครัวก็ตาม แต่ก็ยังไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่ชัดเจน ไม่ได้บ่งบอกถึงวัตถุประสงค์เพื่อการขาย โดยเฉพาะ ไม่มีการเพิ่มปริมาณการผลิตที่แน่นอน ยังยึดติดอยู่กับการผลิตแบบดั้งเดิมคือ พอใจทอไว้ใช้เมื่อเหลือจึงจะขาย หรือทอผ้าเมื่อถึงช่วงเทศกาล งานประเพณีต่าง ๆ เป็นครั้งคราวไป รวมถึงการสั่งซื้อจากตลาดภายนอกชุมชนก็เป็นครั้งคราวเช่นเดียวกัน

การส่งเสริมหัตถกรรมทอผ้าในลักษณะของเศรษฐกิจบูรณาการ หรือเศรษฐกิจแบบองค์รวม

เป็นเครื่องมือที่จะสามารถส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงของระบบต่างๆ ที่อยู่ในชุมชนให้มาเกื้อหนุนซึ่งกันและกันได้อย่างสมดุล ดังปรากฏในแผนภูมิดังต่อไปนี้



แผนภูมิที่ 5 ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของระบบต่างๆ ของชุมชน

จากแผนภูมิที่ 6 การส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน จะให้ผ้าทอยังคงความโดดเด่นทางเอกลักษณ์ ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นในระบบคุณค่าของผ้าทอ ที่มีต่อตนเอง ชุมชน และสังคม ซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปสู่ระบบการจัดการของกลุ่มที่ดีขึ้น โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากกระบวนการผลิต คำนึงถึงระบบวิถีชีวิตของอาชีพดั้งเดิมที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับการทอผ้า การรวมกลุ่มรองรับกับปัญหาด้านการตลาด โดยใช้การรวมกลุ่มมาเป็นระบบเศรษฐกิจของชุมชน ในด้านการตลาดรองรับงานพื้นบ้าน เพื่อความอยู่รอดของรายได้ให้กับชาวบ้าน พัฒนาจนถึงระบบอุตสาหกรรมในชุมชนอย่างเป็นระบบมีแบบแผน มีการบริหารจัดการที่ดี การระดมทุนที่เกิดจากภายในชุมชนที่จะมาสร้างความเชื่อมั่นในการผลิตอย่างต่อเนื่อง และสุดท้ายที่จะทำให้กระบวนการผลิตพัฒนาได้อย่างยั่งยืน คือต้องไม่มีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของผู้ทำการผลิตผ้าทอ

5.3 กระบวนการผลิตสิ่งทอพื้นบ้านที่มีผลกระทบในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษา ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตผ้าทอ เนื่องจาก กระบวนการผลิตมี 2 กระบวนการ คือ กระบวนการย้อมสีฝ้ายและกระบวนการทอผ้าเป็นผืน กระบวนการที่จะกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมคือการย้อมสี ส่วนผลกระทบด้านวัฒนธรรมประเพณีนั้น เกิดจากการทอผ้าเป็นผืน ซึ่งมีวิธีการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยมีปัจจัยหลายประการเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

5.3.1. กระบวนการย้อมสีฝ้ายโดยใช้สีธรรมชาติ และเส้นฝ้ายปลูกเอง

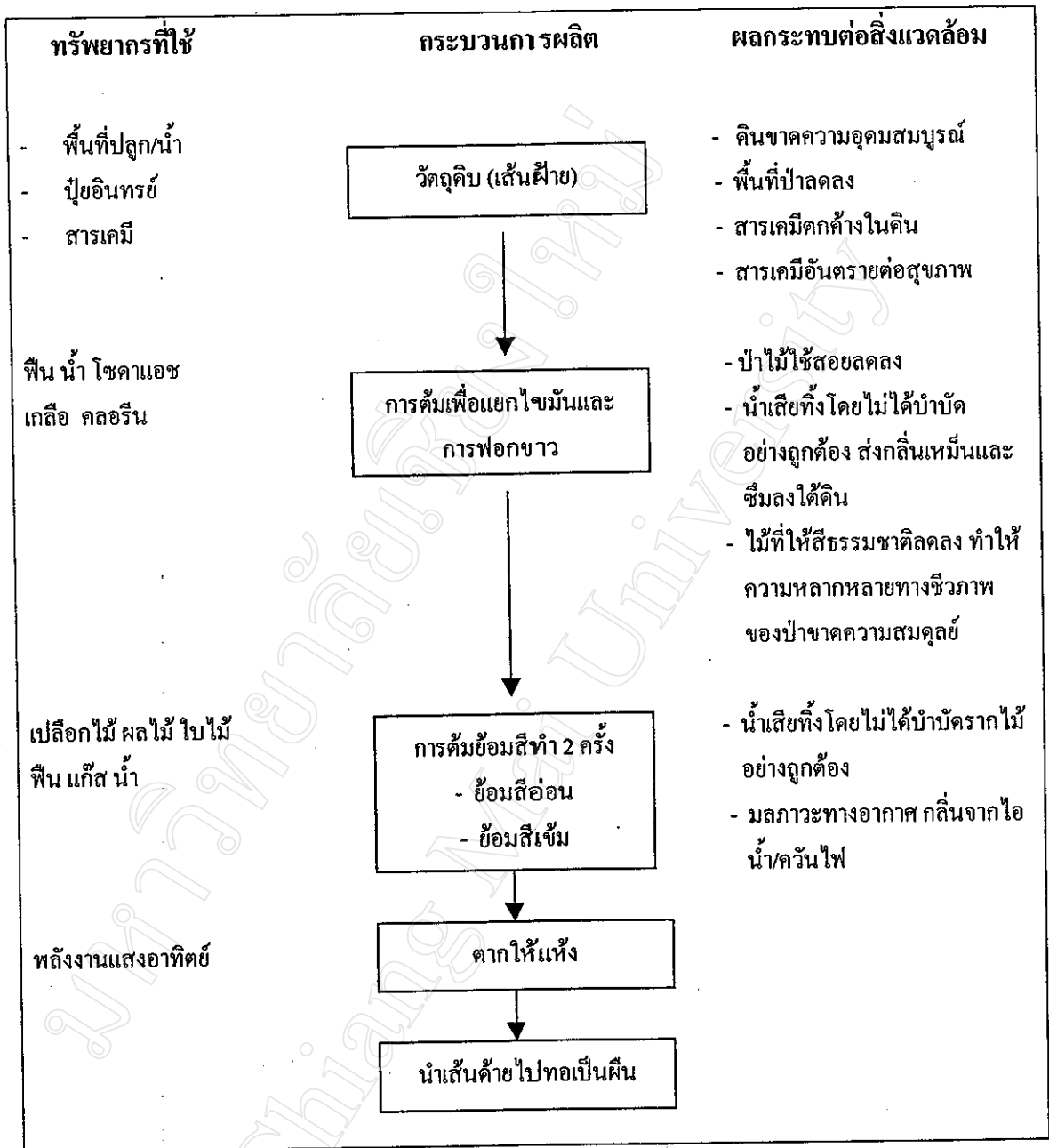
กระบวนการย้อมสีฝ้ายในตำบลทุ่งกล้วยยังไม่มีผลกระทบมากนัก เนื่องจากมีการปลูกฝ้ายไว้ตามหัวไร่ปลายนานาน ต่อมาในช่วงปี 2544 มีการปลูกฝ้ายพันธุ์พื้นเมืองกันอีกครั้ง แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดว่ามีสาเหตุจากอะไร แต่ปัจจุบันมีการปลูกฝ้ายกันอีกครั้งหนึ่ง ก็ยังมีการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช อาจจะส่งผลให้สารเคมีตกค้างแต่เนื่องจากขณะนี้พื้นที่ในการปลูกมีน้อยจึงยังไม่ส่งผลกระทบต่ออย่างเห็นเป็นรูปธรรม

ในกรณีวิธีการย้อมสีนั้น จะมีการใช้ทรัพยากรมากขึ้น นับตั้งแต่การใช้ไม้ฟืนไม้ย้อมสี โดยไม้ฟืนนั้นหาได้ทั่วไปตามไร่ สวนของตนเอง รวมทั้งป่าชุมชนในตำบลทุ่งกล้วย ส่วนไม้ย้อมสีนั้น ปัจจุบันไม่สามารถหาได้ตามความต้องการ เนื่องจากไม้ย้อมสีบางชนิดสูญหายไปจาก

ป่าชุมชน บางชนิดเริ่มขาดแคลนลง ถึงแม้ว่าจะมีการปลูกไม้สีเขียวเพิ่มขึ้นก็ตาม แต่ต้นไม้ยังมีขนาดเล็กไม่สามารถให้สีเขียวได้

น้ำเสียจากการข้อมมีการทิ้งในพื้นที่บ้านของตนเอง เนื่องจากตำบลทุ่งกล้วยได้กลับมาฟื้นฟูการทอดผ้าฝ้ายอีกครั้งในช่วง 2-3 ปี ที่ผ่านมา และผู้ทำการผลิตผ้าฝ้ายยังมีไม่มาก ดังนั้นผลกระทบจากการปล่อยน้ำข้อมทิ้งยังไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในชุมชนแต่อย่างใด กอปรกับมีการข้อมสีเขียวในบริเวณบ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่ไม่มีการทำเพาะปลูกแต่อย่างใด

ส่วนด้านมลภาวะทางอากาศ จากการต้องสูดกลิ่นของการข้อมสีฟ้าจากธรรมชาติ จากการศึกษาพบว่ามีกลิ่นเหม็นบ้างเป็นบางครั้ง เนื่องจากไม้ข้อมสีบางชนิดมีกลิ่นเช่นกัน แต่ยังไม่รบกวนเพื่อนบ้านให้ได้รับความเดือดร้อน ส่วนกลิ่นจากเชื้อเพลิงหรือไม้พืชนั้น มีผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยในด้านสุขภาพ กล่าวคือกลิ่นจากการข้อมสีเมื่อสูดดมเข้าไปมากๆ ทำให้เกิดการเวียนศีรษะ และคลื่นจากไม้พืนทำให้ตาอักเสบ เนื่องจากการข้อมแต่ละครั้งต้องใช้ระยะเวลานานนั่นเอง ดังแสดงในแผนภูมิดังต่อไปนี้



แผนภูมิที่ 6 กระบวนการย้อมสีฝ้ายโดยใช้สีธรรมชาติ และเส้นฝ้ายปลูกเอง

5.3.2 ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิต

ในด้านของสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีการผลิต สุขภาพอนามัย เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมประเพณี ยังไม่เคยถูกมองในลักษณะองค์รวมว่า ปัญหาเหล่านี้มีความเชื่อมโยงหรือสัมพันธ์กันอย่างไร ทั้งในระดับเจ้าหน้าที่หรือผู้ส่งเสริม และในระดับกลุ่มเป้าหมายเอง

ในแนวทางการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน (Sustainable Community Development) ซึ่งมีประเด็นสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนเป็นแนวทางหลักแนวทางหนึ่ง และกอบปรักับปัจจัยสำคัญที่เป็นข้อพิจารณาในการทำหัตถกรรมผ้าโดยมุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมหัตถกรรมทอผ้าจะเป็นทางเลือกอาชีพหนึ่ง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนในรูปของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจแบบองค์รวมได้ ด้วยเหตุผลและแนวทางที่มีความเป็นไปได้ ดังนี้

1) การทำหัตถกรรมทอผ้า เป็นองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสะสมและถ่ายทอดมายาวนาน ซึ่งปัจจุบันในชุมชนยังมีผู้รู้ ผู้ชำนาญที่จะสามารถถ่ายทอดความรู้ ทักษะ เทคโนโลยี เครื่องมือ อุปกรณ์ หรือแม้กระทั่งวัตถุดิบในท้องถิ่นที่นำมาใช้ ถือได้ว่าเป็นทุนทางธรรมชาติและทุนทางสังคมที่จะสามารถนำมาพัฒนาให้ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชน โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป

2) ผลิตภัณฑ์จากผ้าทอโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ที่ใช้สีธรรมชาติ เป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และช่วยสร้างจิตสำนึกให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการปลูกป่าเพิ่ม

3) การควบคุมของเสียที่เกิดจากระบวนการผลิต โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและพลังงาน ใช้หลักการ 1 A 4R (สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2544 : 38) มาช่วยในการดำเนินงาน ก็จะช่วยลดปัญหาน้ำเสียจากระบวนการย้อมผ้าได้ คือ

Avoid : หลีกเลี่ยงหรือป้องกันมิให้เกิดน้ำเสีย โดยการใช้สีย้อมธรรมชาติ หรือสีสังเคราะห์บางตัวที่ไม่เป็นอันตราย

Reduce : ลดปริมาณน้ำเสียจากการย้อมสีผ้าให้เหลือน้อยที่สุด หรือปรับปรุงกระบวนการผลิต

Recycle : การหมุนเวียนวัสดุหรือน้ำที่ใช้แล้วนำกลับมาใช้ใหม่

Reuse : การใช้สารหรือวัสดุหรือน้ำย้อมนั้นๆ ใช้ซ้ำแล้วซ้ำอีก

Recovery : การสกัดวัสดุที่ยังมีค่าอยู่ออกมาใช้ เช่น สีที่ย้อมแล้วสกัดใช้น้ำย้อมแล้วเติมสีใหม่ให้น้อยลง

นอกจากนั้นยังมีการบำบัดหรือกำจัดน้ำเสีย ปรบลดค่า BOD (Biochemical Organism Demand) หรือ COD (Chemical Organism Demand) ก่อนปล่อยทิ้ง

4) การทำหัตถกรรมทอผ้า สามารถทำควบคู่ไปกับอาชีพทางการเกษตรอื่นๆ เช่น ทำไร่ ทำนา ทำสวน เพราะสามารถใช้เวลาว่างจากงานในภาคเกษตรมาทอผ้าได้ และช่วยให้มีรายได้ต่อเนื่องตลอดทั้งปี และลดการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่เมือง ซึ่งเป็นผลกระทบต่อ

การสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองอีกทางหนึ่ง การลดการอพยพก็เท่ากับการช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมเมือง

กระบวนการผลิตผ้าทอ

โดยใช้วงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ (Life Cycle Assessment) มาพิจารณาคือ ตั้งแต่ช่วงก่อนการผลิต ระหว่างการผลิต การใช้งาน และหลังจากทิ้งแล้ว พบว่าในทุกขั้นตอนของการผลิต จะมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติตามความเหมาะสม แต่ละขั้นตอนและผลจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการผลิต จะมีของเสียเกิดขึ้นตลอดเกือบทุกขั้นตอน ได้แก่ ฝุ่นฝ้าย น้ำเสีย อากาศเสีย (กลิ่น, SO₂) และในของเสียที่ออกมายังมีสารประกอบต่างๆ ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพร่างกายของมนุษย์ด้วย

พลังงานสะอาดและพลังงานสีเขียว (Clean & Green Technology)

เป็นทางเลือกที่น่าสนใจในการนำมาใช้กับการพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อลดผลกระทบต่องานสำหรับชุมชน ซึ่ง Clean & Green Technology นั้นหมายรวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ด้วย

กล่าวโดยสรุป ชาวบ้านมีการติดต่อกับสังคมภายนอกชุมชน ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่จะนำมาสู่การพัฒนากระบวนการผลิต เพื่อให้ได้มาตรฐานของผลิตภัณฑ์ผ้าทอ และเป็นที่ต้องการของตลาดภายนอกชุมชน อีกทั้งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้ผ้าทอของตำบลทุ่งกล้วยเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไป ชาวบ้านมุ่งที่จะทอผ้าเพื่อการจำหน่ายมากขึ้นกว่าที่ผ่านมา แต่ก็ยังเป็นไปตามกลไกของการตลาด ซึ่งไม่สามารถกำหนดปริมาณ และรายได้ของงานผ้าทอพื้นบ้าน ถึงแม้จะมีนายทุนเริ่มเข้าไปจ้างทอผ้าบ้างแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีปริมาณที่น้อยอยู่ การปรับเปลี่ยนการผลิตผ้าทอจากอดีตมาสู่ปัจจุบันมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมบ้างเล็กน้อย ไม่ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างชัดเจนหรือรุนแรง ชาวบ้านมีขีดความสามารถในการดูแล การจัดการด้านผลกระทบอันเนื่องมาจากการทอผ้า ดังนั้นการพัฒนาสิ่งทอพื้นบ้านนับเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนให้ดำรงอยู่สืบไป